

Vasile Netea și Mureșul Superior

Într-un *“Calendar pe anul mântuirii 1937”*, la pagina 181 se află o fotografie care, în ciuda vremii, își păstrează prospețimea. Din ea privesc 14 perechi de ochi ai unor tineri bărbați, români falnici, îmbrăcați în frumoase costume naționale, specifice Mureșului de Sus, cu eșarfe tricolore. Sub fotografie se găsește următorul înscris: *“Șoimii Carpaților, care au participat la serbările ASTREI de la Blaj, sub conducerea domnului Vasile Netea”*.

Tânărul învățător Vasile Netea avea atunci 25 de ani (n. 1 februarie 1912), era redactor al gazetei *Glusul Mureșului* (Tg. Mureș), dar și un foarte harnic și neobosit activist al ASTREI.

Pe profesorul dr. Vasile Netea l-am cunoscut în urmă cu mai bine de trei decenii, mai precis în vara anului 1967, când țara întregă a aniversat o jumătate de veac de la glorioasele și eroicele lupte de la Oituz, Mărăști și Mărășești. Atunci am renovat monumentul-mausoleu din Toplița-Gura Secului, unde își dorm somnul de veci 771 de ostași-eroi căzuți în cele dintâi zile ale războiului nostru de întregire a neamului. L-am invitat pe prof. Vasile Netea pentru a susține o serie de conferințe în localitățile din zona de nord a județului Harghita (pe atunci, raionul Toplița, Regiunea Mureș Autonomă Maghiară). De atunci ne-am reîntâlnit în fiecare vară la Toplița: la aniversarea centenarului nașterii lui O. C. Tăslăuanu; la sesiunile de comunicări științifice *“Folclorul păstoresc - componenta de bază a spiritualității românești”*, prilejuate de edițiile *Festivalului cântecului păstoresc «Miorița»*; la sărbătoarea hramului Mănăstirii Sf. Ilie, ctitoria patriarhului Miron Cristea etc. Aceasta până în anul 1987, când boala de care suferea (diabet) s-a agravat și nu i-a mai permis deplasarea la Toplița.

Profesorul dr. Vasile Netea a fost un om care a purtat în ființa sa sensibilitatea omului de la munte. S-a născut și a copilărit la Deda, satul așezat într-un peisaj mirific, la gura defileului Mureșului, adică aproape de *“brazii și fagii Călimanilor”*. Ridicându-se din mijlocul unui popor împilat de secole în propria sa țară, purtând în ființa sa zestrea morală și spirituală a acestuia, Vasile Netea nu putea fi altceva decât ceea ce a fost: un înfocat patriot, un re-

putat om de știință, care s-a străduit de-a lungul unei vieți de muncă să dovedească lumii, cu argumente științifice solide, că Transilvania a fost dintotdeauna pământ românesc, moștenit de la strămoșii noștri daci. Iar actul istoric de la 1 Decembrie 1918, când s-a înfăptuit Marea Unire, n-a fost decât finalizarea firească a unui proces logic ce s-a dezvoltat de-a lungul istoriei. De altfel, Vasile Netea este un istoric al unirii, *“istoric al luptelor pentru unitatea națională, în primul rând”* (Dumitru Micu, în *Vatra* nr. 2/1982).

Opera sa istorică este străbătută de la un cap la altul de ideea de unire și unitate națională a tuturor românilor într-un singur stat național. În sprijinul acestora, istoricul a adus, în fiecare volum tipărit, dovezi și argumente incontestabile. Acestea se găsesc în fiecare pagină din: *“Pentru Transilvania”* (2 volume), *“Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat”*, *“O zi din istoria Transilvaniei: 1 Decembrie 1918”*, *“Lupta națională a românilor din Transilvania în anii 1848-1918”*, *“Pe drumul unității naționale”*, *“Spre unitatea statală a poporului român”* etc. În toate cele peste 40 de volume tipărite, ca și în sutele de articole răspândite în diferite publicații din țară și din străinătate *“din care s-ar putea alcătui numeroase volume”* (Ovidiu Papadima), istoricul Vasile Netea a susținut, cu dovezi și documente, că poporul român a reprezentat de-a lungul istoriei o forță biologică și lingvistică, stând neclintit, adânc înfipt în solul pe care s-a zămislit, păstrându-și ființa națională.

În 1989, cu mai puțin de un an înaintea trecerii sale în neființă, Vasile Netea a definitivat și pregătit pentru tipar un nou volum, care, pentru noi, cei care trăim în aria geografică a Mureșului Superior are o importanță și o semnificație deosebită. Este vorba despre volumul *Mureșul Superior - vatră de cultură românească*. Din păcate, volumul a rămas în manuscris și așa se află și acum. Manuscrisul nu este altceva decât *“o mărturisire de dragoste, cu numeroase accente lirice, pentru ținutul natal, pentru trecutul lui zbuciumat, pentru frumusețile pitorești ale munților și văilor mureșene”*, după cum declară chiar autorul. Iată de ce manuscrisul rămas de

la Vasile Netea este, mai mult chiar decât *“Cartea Otlului”* a lui Geo Bogza, *“un cântec neîntrerupt, un cântec imens, al cărui ecou crește, se amplifică și se revărsă peste maluri, odată cu aportul neconținut al undelor”*.

Călătoria la care autorul ne îndeamnă pornește odată cu firicelul de apă ivit la viață de sub Hășmașul Mare, strecurându-se timid pe sub culmile împădurite. Acolo se află satul ajuns stațiune turistică Izvorul Mureșului, devenit în anii din urmă un adevărat bastion al credinței străbune, prin înălțarea acelei minunate mânăstiri cu hramul *“Adormirea Maicii Domnului”*, ctitorită de întâi ilustrător al noii Episcopii ortodoxe a Covasnei și Harghitei, P. S. Ioan. Mai mult, Izvorul Mureșului a devenit și un bastion al științei și culturii românești, prin cursurile Universității de Vară, la care iau parte tineri cursanți din întregul spațiu românesc. Cât s-ar fi bucurat istoricul Vasile Netea dacă ar fi putut trăi aceste evenimente! Voșlăbeniul, *“sat neaoș românesc, atestat pe la 1750”*, în care a trăit profesorul Teodor Chindea (1895-1982), cel care a scris *Contribuții la istoria românilor din Giurgeul-Ciucului*, în care sunt aduse dovezi serioase că nu numai Voșlăbeniul, ci și satele din jur: Suseni, Joseni și Ciumani au fost cândva localități cu populație românească, așa cum o dovedesc numeroasele nume maghiarizate, dar de origine românească: Nyistor, Kâmpan, Olah, Roman, Stoika etc.

Primul oraș pe care Mureșul îl întâlnește în calea sa este Gheorghienul, atestat pe la 1333. Și aici prezența unei puternice comunități românești este atestată de vechea bisericuță de lemn, datând din 1750, la altarul căreia a slujit și protopopul Elie Câmpeanu, originar din Gorenii-Mureș, dar care și-a început activitatea de preot și de dascăl în Subcetate-Mureș. La doar câțiva kilometri, comuna Lăzarea își leagă numele de familia conților Lazăr. Aici a fost găzduit, în 1538, domnul Moldovei, Petru Rareș, în drumul său spre Tg. Mureș, unde a fost primit cu mare cinste de primarul Bernard Tămășy, plecând apoi mai departe spre cetatea Cicului. La Ditrău, numărul românilor era cu mult mai mare: 362 după limbă și 556 după confesiune. Nu întâmplător s-a construit aici, după Marea Unire, o frumoasă biserică românească, dăruită de horthyști în 1940. Comuna Subcetate, situată la hotarul Secuimii, avea parohie românească încă din sec. XVIII. În 1918 ea număra 2559 de locuitori, toți români. Aceștia au fost reprezentați la Marca

Adunare de la 1 Decembrie, de la Alba Iulia, de dr. Petru Mesia, Dumitru Muscă și Teodor Urzică. Pe malul drept al Mureșului, comuna Sărmaș avea parohie românească din 1815 și școală confesională din 1850. Comuna Gălăuțaș, așezată la poalele Munților Gurghiului, este o altă veche așezare românească de pe Mureșul Superior. Aici se află vechea bisericuță de lemn din 1745, construită la Toplița și mutată la Gălăuțaș în 1903. În ea, la 20 iulie 1868, a fost botezat Ilie Cristea, cel care va deveni primul Patriarh al României Mari, dr. Elie Miron Cristea. Toplița este cel de al doilea oraș pe care Mureșul îl întâlnește în drumul său (devenit acum municipiu). Localitatea a purtat mai multe denumiri: Toplița Română, Toplița Giurgeului, Toplița Mureșului. Toponimul ar fi de origine latină, după cum susține Al. Răsmeriță în *Dicționarul Etimologic-Semantic al Limbii române*, de la verbul *“a (se) topi zăpezile”*. O primă atestare documentară datează de pe la 1566. Biserica de lemn de pe Pârăul Doamnei (Mânăstirea Doamnei) datează de la 1658, și a fost ctitorită de doamna Safta, soția lui Gheorghe Ștefan, domnul Moldovei. Conscriptia din 1733 a lui Inochenție Micu, consemnează la Toplița o veche biserică de lemn din sec. XVII. Din 1744 la Toplița a funcționat o școală românească *“chiar bună”*, după cum notează Nic. Albu în *Istoria Învățământului românesc din Transilvania*. Tot la Toplița, în 1928, a fost sfințită Mânăstirea Sf. Ilie, ctitoria Patriarhului Miron Cristea. Bisericuța de lemn a mânăstirii a fost adusă din comuna Stânceni și datează din 1847. Viața și activitatea întâiului Patriarh al României, dr. Elie Miron Cristea, născut aici, la Toplița Română, la 18 iulie 1868, ocupă un loc important în lucrarea lui Vasile Netea. Este amintit, de asemenea, nepotul patriarhului Miron, episcopul Dumitru Emilian Antal, participant la Marea Adunare de la Alba Iulia, ca delegat al studențimii. Și tot la Toplița Română s-a născut muzicologul George Zbârcea (1914) autor al studiului *“Obiceiuri, cântece și jocuri magice din comuna Toplița”*. Vasile Netea nu uită desigur să scrie și despre posibilul itinerar eminescian din 1866, când tânărul poet s-a îndreptat spre Blaj, trecând, probabil, și prin Toplița.

Oprindu-mă aici cu consemnările, succint prezentate, făcute de Vasile Netea în manuscrisul său despre Mureșul Superior, voi consemna în încheiere, declarația sa plină de lirism și de dragoste pentru meșteșugurile natale

mureșene, dragoste care l-a întors spre a rămâne, pentru a se odihni pentru totdeauna în pământul din care s-a ivit, cel al Mureșului: *“Am visat în copilărie și în tinerețe pe malurile Mureșului, scrie Vasile Netea, i-am însăilat aleanurile și murmurul în strofele mele de debut, am*

plâns de dorul lui în nopțile de urgie ale anumitor ani, am cercetat atâtea din biografiile și creațiile oamenilor săi aleși, i-am cunoscut toate satele și orașele pe care le-am alintat, cu un cuvânt, am fost și am rămas de-a lungul vremii mureșan din tălpi și până în creștet”.

Abstract

Vasile Netea and the superior Mureș

The article points out the presence of professor dr. Vasile Netea in Toplița and in the surroundings, starting from the summer of 1967 until 1987 as well as his participation to numerous scientific and cultural manifestations organised in the area. Then there are presented the references to the people and places in the Basin of the upper Mureș, included in the studies and articles signed by Vasile Netea, including the ones in the manuscript.

In the end there is presented his declaration full of lyrism and love for his natal regions in Mureș, love that made him come back and stay forever: *“I dreamed in my childhood and youth on the shores of the Mures, writes Vasile Netea, I cried missing it in the difficult nights of certain years, I researched so many of the biographies and the creations of its chosen people, I know all its villages and cities, in one word I was and remained a man of Mures from my toes to my head”.*

Ilie Șandru